

sica dutch centre
for international
cultural activities

Netherlands China Arts Foundation /Dutch Culture Centre Shanghai

Expert meeting: donderdag 14 oktober, 14.00 – 17.00 uur

Locatie: Felix Meritis, Amsterdam

Aanwezig: ± 80 personen

Welkomstwoord Cees de Graaff: verwachtingen en doelstellingen

De Netherlands China Arts Foundation (NCAF) houdt eind 2010 op te bestaan, na een looptijd van bijna vier jaar. Ter evaluatie en afsluiting werd donderdag 14 oktober 2010 een conferentie gehouden in Felix Meritis in Amsterdam. Aanwezig waren zo'n tachtig kunstenaars, vertegenwoordigers van Nederlandse culturele organisaties, beleidsmedewerkers cultuur van gemeenten en het rijk en enkele Chinese gasten.

SICA-directeur Cees de Graaff sprak in zijn welkomstwoord de hoop uit dat de conferentie duidelijk zou maken wat er de afgelopen vier jaar gedaan is en welke resultaten zijn bereikt. De belangrijkste doelstellingen van de middag waren het uitwisselen van ideeën over de toekomst en het nadenken over mogelijk vormen om de culturele uitwisseling met China voort te zetten.

Er is al veel veranderd in de relatie tussen Nederland en China

Journalist Frènk van der Linden, die de rol van moderator/interviewer voor zijn rekening nam, schetste in zijn introductie een aardig beeld van de veranderingen die in China hebben plaatsgevonden sinds hij zelf, dertig jaar geleden, voor het eerst met de Chinese cultuur in aanraking kwam. Als verslaggever probeerde hij in China een artikel naar Nederland te sturen, en zocht voor dat doel een telex. Uiteindelijk vond hij er een, in een achterafkamertje van een Chinees postkantoor. In plaats van het vertrouwde Latijnse alfabet van 26 letters, trof hij echter een machine aan met zo'n 750 Chinese karakters. Sindsdien is er veel veranderd, wil Van der Linden maar zeggen. Langzamerhand drongen westerse, en ook Nederlandse, cultuuruitingen door in het gesloten land. In 1988 verscheen *De Aanslag* van Harry Mulisch als eerste Nederlandse roman in Chinese vertaling. Later op de middag zou Henk Pröpfer, directeur van het Nederlands Letterenfonds, vertellen dat er lange tijd maar mondjesmaat vertalingen verschenen. In 2003 stond de teller op tien. Maar inmiddels zijn er zeventig Nederlandse boeken vertaald naar het Chinees, en het komende jaar volgen nog eens zestig vertalingen.

Er zijn de laatste jaren dus veel concrete zaken bereikt, en niet alleen op het gebied van literatuur, bleek uit een kleine rondgang door de zaal. George van de Wetering toerde met zijn band Monokino verschillende malen door China en speelde in 2010 ook in het Dutch Culture Centre. Voor Monokino was de hulp van het Dutch Culture Centre zeer welkom; een officiële organisatie is bij de promotie van bands een belangrijke steun in de rug, volgens Van de Wetering, omdat in China veel waarde wordt gehecht aan de status van (overheids)organisaties. Deze constatering werd door veel van de aanwezigen beaamd: in China is het voor een individuele kunstenaar lastig om voet aan de grond te krijgen. De steun van NCAF/DCC als officiële, aan de Nederlandse overheid gelieerde organisatie, bleek in veel gevallen deuren te openen die anders gesloten bleven.

Mayke Jongsma van het Fonds Beeldende Kunst, Vormgeving en Bouwkunst / BKVB was in China betrokken bij het opzetten van residency-plekken voor kunstenaars en bij de realisatie van het kunstwerk de Treehugger van kunstenaar Edwin Zwakman waar Edwin en zijn assistent Liu Gang later in de bijeenkomst nog dieper op gingen. Haar ervaring is dat het organiseren van kunstzinnige projecten in China vaak veel tijd kost. Het is lastig om de weg te vinden in het doolhof aan organisaties, en ook daarin speelde NCAF een nuttige rol. Susanna von Canon, die met het Chinese muziekagentschap Wu Promotion al sinds 1994 tournees van Nederlandse jazzbands in China organiseert, merkte op dat zij de Chinezen juist wel goed georganiseerd vindt. 'Improvisatie is essentieel, maar als je dat goed doet, kun je in China veel voor elkaar krijgen', aldus von Canon.

Martijn Sanders: introductie NCAF en DCC

Nederland heeft in de afgelopen vier jaar veel gedaan in China, van romanvertalingen tot Nederlands jazz- en popmuziek, en van visuele kunst tot film. Die verscheidenheid aan kunstdisciplines sprak ook uit het korte filmpje over het Dutch Culture Centre in Shanghai, dat vervolgens getoond werd. In anderhalve minuut passeerde muziek, dans, theater, film en meer de revue. 'Om nostalgisch van te worden', aldus Martijn Sanders, directeur van de Netherlands China Arts Foundation (NCAF) en het Dutch Culture Centre.

Sanders ging in op de ontstaansgeschiedenis van NCAF, die zijn oorsprong had in de wens om de culturele relatie met China te versterken. De keuze voor een private stichting met overheidssteun, in plaats van een overheidsorganisatie, was snel gemaakt: een private organisatie heeft meer bewegingsruimte en meer vrijheid, maar de steun van de overheid kan ook deuren openen, zoals andere aanwezigen ook al aangaven. Desondanks kostte het twee jaar om goed op gang te komen, herinnert Sanders zich, want 'niet alleen China kent bureaucratie en een lastige overheid'. In de zomer van 2007 kon de stichting dan toch starten.

Sindsdien heeft de NCAF ongeveer 50 projecten in drieënhalve jaar ondersteund, geïnitieerd en georganiseerd, waaronder een muziekfestival, dansfestivals in verschillende steden in China, en tentoonstellingen fotografie en Nederlands grafisch ontwerp. Sommige projecten waren klein, andere groot als. Soms was het initiatief van NCAF zelf, soms kwam het van een ander. Zo ongeveer alle kunstvormen zijn bestreken. Dit alles is bereikt met een budget van € 600.000 jaarlijks in de eerste twee jaar, en € 500.000 jaarlijks voor de laatste twee jaar. En als klap op de vuurpijl was er het Dutch Culture Centre, tijdens de wereldtentoonstelling in Shanghai.

Het idee voor het Dutch Culture Centre / DCC ontstond volgens Sanders dankzij een bezoek aan het Holland Heineken House tijdens de Olympische Spelen in China. De opdracht – hoe de Nederlandse kunst en cultuur te vertegenwoordigen tijdens de Expo 2010 in Shanghai? – kon op die manier uitstekend worden vervuld: een Nederlands cultuurhuis, met een eigen locatie en een eigen programma. Sanders: 'we waren geïnteresseerd in het publiek van Shanghai zelf, niet alleen in de mensen die voor de Expo kwamen. We wilden onderdeel worden van het culturele leven van Shanghai zelf.'

Na enig zoeken werd een oude fabriek gevonden, die werd omgetoverd tot het Dutch Culture Centre. Nederland was daarmee de enige deelnemer met een locatie buiten het officiële Expo-terrein, maar die wel officieel onderdeel was van de Expo hoorde en het logo mocht dragen. Door die 'status aparte' was samenwerking met lokale, Chinese partners essentieel. In totaal vonden in het DCC tachtig evenementen plaats in honderd zeventig dagen. De doelgroep was, zoals gezegd, de 'cultural crowd' van Shanghai zelf. En die doelgroep werd bereikt. 'Wat opviel was de grote en geconcentreerde belangstelling van het publiek. Mensen namen overal foto's van, lazen alle informatiebordjes, zagen alle films.' Ook de Chinese media waren enthousiast. In totaal verschenen er 640 artikelen over het DCC in de Chinese pers.

Overigens was er naast enthousiasme ook wel nervositeit aan Chinese kant, weet Sanders. Zo moesten alle teksten eerst vertaald worden, inclusief de complete teksten van de films en documentaires, om te controleren of er niets aanstootgeevends gezegd werd. Daarbij was het, opnieuw, belangrijk dat er overheidssteun was voor de verschillende kunstprojecten. Want in China geldt: 'als je niet van de regering bent, ben je niet belangrijk.'

Een andere geleerde les betreft volgens Sanders de kosten: 'Shanghai is een commerciële stad, we hebben vooral de kosten voor techniek onderschat.' Als voorbeeld noemt Sanders dat een beamer huren in Shanghai net zo duur bleek als er een kopen.

Concluderend noemt Sanders het NCAF en DCC een goed model voor toekomstige projecten. Het DCC is er inderdaad in geslaagd een onderdeel te worden van de culturele wereld van Shanghai. Tot slot spreekt Sanders de noodzaak/wens uit om wat er is bereikt, niet geheel verloren te laten gaan.

'We moeten op de een of andere manier doorgaan, levend houden wat er nu is.' Een voorbeeld is een digitaal platform, dat onderhouden zal worden door SICA. Hier wordt later op teruggekomen.

Frènk van der Linden vraagt Martijn Sanders wat hij nog steeds niet begrijpt van China, na vier jaar intensief culturele uitwisseling met dit land te hebben gestimuleerd. Sanders: 'de reactie van het Chinese publiek is vaak moeilijk te begrijpen en te voorspellen. De ene keer zijn ze ontzettend enthousiast, de andere keer een stuk minder. Ik heb vaak verbaasd gestaan over hoe de Chinezen iets ontvingen.'

Monique Ruhe, ministerie Onderwijs, Cultuur en Wetenschap

Dan is het de beurt aan Monique Ruhe (hoofd Eenheid Internationaal Cultuur Beleid, Ministerie OCW), die deze middag de visie van het ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap vertegenwoordigt. Ruhe spreekt namens de afwezige Judith van Kranendonk (Directeur Generaal Cultuur en Media, Ministerie OCW), die deze middag de nieuwe staatssecretaris van cultuur ontmoet. Ruhe vertelt dat vanuit het ministerie in 2005 kennismakingsbezoeken naar China zijn afgelegd, waaruit bleek dat de interesse in culturele uitwisseling van beide kanten groot was. De omvang van China maakte de uitvoering daarvan echter niet eenvoudig; er was een goede samenwerking nodig tussen de verschillende culturele organisaties. Dit leidde ertoe dat de NCAF werd opgericht: een aparte private stichting die de spil zou vormen van culturele uitwisseling met China. De prioriteiten die bij de oprichting vastgesteld werden, waren de focus op nieuwe hotspots, het stimuleren van jonge kunstenaars, samenwerken en van elkaar leren, en niet alleen optredens verzorgen, maar ook masterclasses en workshops. De NCAF werd ook volledig verantwoordelijk voor de Nederlandse inbreng tijdens de Expo 2010 in Shanghai, en dat werd, zoals inmiddels bekend, het DCC dat in maart 2010 geopend werd.

Vanaf het begin was duidelijk dat het DCC een succes zou worden, zegt Ruhe, maar dat het zo'n groot succes zou worden wisten we niet. Nu is het zaak om de erfenis van NCAF/DCC goed te beheren. De relaties met China blijven prioriteit houden, aldus Ruhe. Voor de Braziliaanse uitwisseling heeft de SICA een interactief internetplatform opgezet. Voor China zal de SICA dit ook doen: er is al een webadres: <http://www.culturalexchange-cn.nl>.

Panelronde: De Chinese visie

Een evaluatie van vier jaar culturele uitwisseling met China is ondenkbaar zonder op zijn minst ook een korte evaluatie van Chinese zijde. Die was er deze middag tijdens de eerste panelronde, waarin enkele kunstenaars en organisatoren werden geïnterviewd over hun projecten. Zo vertelden de Nederlandse beeldend kunstenaar Edwin Zwakman en zijn Chinese kunstenaar en assistent Liu Gang over het project *Treehugger*. Dankzij de inspanningen van Liu Gang om het project onder de aandacht te brengen bij lokale organisaties, wisten de twee uiteindelijk een locatie en voldoende geld voor de opening te vinden. Zwakman benadrukte daarbij opnieuw het belang van de steun van een officiële

organisatie: 'Het individu telt niet in China. Doordat we de ambassade achter ons hadden, konden we het kunstwerk als een soort geschenk aanbieden aan de stad Shanghai. En dan nog wilden ze het niet per se hebben', grapte Zwakman.

Theaterproducent Dineke Koerts van Borneoco / CultureXpress en theatermaker en festivalorganisator Zhang Xian hebben vergelijkbare problemen ervaren bij het organiseren van verschillende dans- en theaterevenementen in China. In China is het niet altijd gemakkelijk om goede locaties te vinden, zeker voor moderne dans. 'Goede dansvloeren zijn er nauwelijks', aldus Koerts. Terwijl Zwakman en veel aanwezigen benadrukken dat in China weinig bereikt kan worden zonder de juiste contacten en steun van de overheid, is Koerts' ervaring juist dat er ook veel bereikt kan worden van onderaf. 'De financiering door NCAF was wel erg belangrijk, maar wij hebben ook veel gedaan gekregen door juist niet eerst bij de officiële instanties aan te kloppen; meer een 'bottom up' benadering, in plaats van 'top down'.'

Koerts werkte in Shanghai samen met theatermaker Zhang Xian, tevens organisator van het Fringe Festival voor moderne dans en theater in Shanghai. Volgens Xian, die als toneelschrijver gestopt is vanwege de overheidsensuur in China, is culturele uitwisseling voor zijn land van groot belang. 'Het is erg belangrijk dat we meer openheid krijgen in China. De jonge generatie moet met andere culturen, met andere kunst in aanraking kunnen komen.' De samenwerking met Nederland heeft hem de vrijheid geboden om te maken wat hij wilde, zegt Xian. 'Ik zocht kunstzinnige autonomie. Daarnaast was het mooi om te zien dat er een connectie tussen twee culturen ontstond.'

Quinten Peelen, directeur/organisator van de internationale Franz Liszt Piano Competition, is al sinds 2004 actief in China. Nog in september zijn in China selectierondes gehouden voor de pianowedstrijd. 'Ongeveer 25 procent van onze deelnemers komt uit China', geeft Peelen aan. 'Dat was ook een belangrijke reden om daarheen te gaan.' Naast de Franz Liszt competitie, heeft Peelen ook enkele uitwisselingsprojecten gedaan met Nederlandse en Chinese kunstenaars, waaronder de projecten Movement, Utrecht Goes Shanghai en Made In Holland. Voor het project Utrecht goes Shanghai, dat als bedoeling had om de stad Utrecht te promoten, gingen 25 mensen naar Shanghai om daar bijzondere samenwerkingsverbanden aan te gaan. 'Zo speelde de Nederlandse band C-mon & Kipsky samen met muzikanten die traditionele Chinese muziek maken: heel interessant.'

Peelen noemt de verschillende projecten in China waardevolle en interessante ervaringen. Op de vraag van Van der Linden of het inmiddels, na enkele jaren investeren, eenvoudiger is geworden om in China iets te organiseren, antwoordt hij dat er nu wel meer gebeurt, maar dat daardoor ook het enthousiasme en de nieuwsgierigheid naar Nederlandse kunst iets afneemt. Hij benadrukt dat kennis en ervaring van waarde zijn. Het kost vaak veel voorwerk om zaken uiteindelijk snel gedaan te krijgen. 'Een goede voorbereiding, een netwerk en vertrouwen zijn belangrijk. Dingen kunnen snel gaan in China, maar alleen als een tijdrovend voortraject is doorlopen. Het is daarom geen land om eenmalig en snel iets te doen.'

Panellid Floor van Spaendonck, directeur van Virtueel Platform sectorinstituut e-cultuur, organiseerde een tweedaagse 'expert meeting' voor Nederlandse en Chinese ontwerpers en kunstenaars onder de naam Adaptation in het Dutch Culture Centre. Voor de expert meeting bleek het niet mogelijk een vergunning te krijgen van het Shanghai Cultuur Bureau, maar Virtueel Platform heeft toch doorgezet. 'We hebben er veel discussie over gehad, maar we bleven verboden', zegt Van Spaendonck. Alle panelleden beamen desgevraagd de meerwaarde van een organisatie als NCAF bij het organiseren van kunstzinnige projecten in het buitenland. Voor de een was het NCAF vooral belangrijk voor de financiering van projecten, voor anderen was het in de eerste plaats vanwege de contacten die het NCAF heeft en de deuren die daarmee geopend konden worden.

Medewerkers Dutch Culture Centre

Na het panelinterview was het de beurt aan drie teamleden van het Dutch Culture Centre om hun ervaringen te delen met de zaal. Monique Knapen, die namens NCAF het DCC coördineerde, en twee Chinese medewerkers van het DCC, Xiaowen Ju, (adviseur doelgroepen benadering) en Angela Lee, die werkte voor het Chinese bedrijf Auditoire, verantwoordelijk voor de dagelijkse gang van zaken. Ju vertelt de periode dat het DCC in Shanghai stond als een zeer positieve tijd te hebben ervaren, waarin China de kans kreeg om de Nederlandse kunst en cultuur te leren kennen. Angela Lee vult aan dat een dergelijk, tijdelijk cultuurhuis een nieuwe ervaring was voor de Chinezen, zowel voor de artiesten als het publiek. 'Toen het DCC dichtging, vroegen heel veel mensen me waarom, en of we nog zouden terugkeren.' Lee had dan ook graag gezien dat er nog meer tijd was geweest voor het DCC, om nog meer exposure te krijgen.

Nu het DCC gesloten is en de looptijd van NCAF er bijna opziet, rijst de vraag bij wie iemand die iets in China zou willen organiseren, in de toekomst terecht kan. Knapen geeft aan dat er een online database wordt opgezet met alle contacten en kennis die door NCAF en DCC zijn opgedaan. Voor het bijhouden van deze website is een rol weggelegd voor SICA en Machtelt Schelling, Consulaat Generaal in Shanghai. Schelling: Het is belangrijk dat we contactpersonen houden in een culturele hotspot als China.

Filmpje gemeente Amsterdam

Na de pauze mag Sabine Gimbrere van de gemeente Amsterdam als eerste proberen de aandacht ook voor het laatste uurtje vast te houden. Ze heeft daarvoor een filmpje meegenomen over de activiteiten van de gemeente Amsterdam in het DCC. De film, Amsterdam in Shanghai, laat zien wat tot dan toe alleen besproken is: dat er van alles gedaan en bereikt is. Te zien is hoe kunst, met name dans, Chinese en Amsterdamse jongeren bij elkaar brengt. De activiteiten in Shanghai zijn volgens Gimbrere niet alleen een goed voorbeeld van culturele uitwisseling tussen twee steden, maar ook van een geslaagde samenwerking tussen lokale overheid en rijksoverheid.

Tweede panelronde: beleidsmakers

Een tweede panelronde volgt, met Henk Heikamp van het ministerie van OCW, Margriet Leemhuis namens het ministerie van Buitenlandse Zaken, Henk Pröpper van het Nederlands Letterenfonds en Raad voor Cultuur, Stef Oosterloo van de gemeente Rotterdam, Machtelt Schelling van het consulaat in Shanghai, en Cees de Graaff van SICA.

Henk Pröpper zegt na zes jaar intensieve investering in de Chinese boekenmarkt nog steeds regelmatig verbaasd te zijn. 'In China houden ze van de klassieken, en dan met name de klassieke schrijvers die refereren aan decadentie. Couperus is de grootste verkoper daar, van zijn roman *Langs lijnen van geleidelijkheid* zijn in een maand 6.000 exemplaren verkocht.'

Stef Oosterloo van de gemeente Rotterdam vertelt dat de havenstad al lang een zakenrelatie heeft met China, en zelfs een eigen diplomatieke delegatie in Shanghai. Wat hem onder meer is opgevallen, is dat Chinezen ergens ingaan voor de lange termijn. 'Je ziet vaak dat mensen tientallen jaren op dezelfde functie zitten. Dat soort vaste bakens zijn erg handig om langdurige relaties mee op te bouwen.'

Machtelt Schelling weet daar aan toe te voegen dat zulke opgebouwde contacten inderdaad heel veel mogelijk kunnen maken, maar dat een betrekkelijk klein foutje zelfs na jarenlange samenwerking de relatie behoorlijk kan schaden. Als voorbeeld noemt ze een partner van het DCC, die bij de afsluiting van per ongeluk niet genoemd werd. 'Toen was hij zo boos dat hij de elektriciteit afsloot', volgens Schelling.

Op de vraag van Van der Linden wat er geleerd kan worden van de afgelopen vier jaar, en wat behouden moet worden, komen enkele aspecten duidelijk naar voren, die ook in de loop van de

middag al vaker genoemd waren. Zo wordt opnieuw het belang van langdurige, bestendige contacten genoemd, maar ook dat het belangrijk is om met lokale organisatoren en kunstenaars samen te werken, en dat uitwisseling geen eenrichtingsverkeer moet zijn. Margriet Leemhuis geeft aan dat die manier van werken inderdaad het uitgangspunt is, maar dat het af en toe wel loont om een overzicht te geven van wat Nederland op cultureel vlak te bieden heeft.

SICA-directeur Cees de Graaff vult aan dat het belangrijk is om naar de specifieke situatie, de doelen en de cultuur te kijken. 'In China was het DCC een groot succes, maar dat wil niet zeggen dat we in een ander land automatisch weer een cultuurhuis gaan neerzetten.'

Henk Pröpper zegt dat de Nederlandse aanwezigheid in het buitenland relatief groot is. 'Maar we moeten onderscheid maken tussen structurele activiteiten, die door de sectorinstituten uitgevoerd worden, en tijdelijke projecten. We moeten kiezen met welke landen we een langdurige relatie willen hebben op het gebied van kunst en cultuur. Het DCC heeft gewerkt als een soort antenne. In sommige sleutelsteden of –landen heb je zo'n antenne nodig om netwerken te creëren.'

De meeste aanwezigen lijken er wel van overtuigd dat China zo'n sleutelland is. Zoals Susanna van Canon het verwoordt: 'China zit niet per se te wachten op Nederlandse Jazz, maar wij willen het daar wel graag laten horen. Dan heb je een langdurige relatie nodig, geen one night stand.'

Machtelt Schelling kreeg dan ook regelmatig de vraag waarom het DCC niet langer bleef. 'Maar het was ook juist zo goed en zo energiek omdat het in zes maanden moest gebeuren', denkt Schelling. 'China staat echter wel open voor meer, ze zijn duidelijk in hun interesse.'

Pröpper wijst erop dat het niet alleen om promotie van Nederlandse kunst en cultuur gaat, maar ook om het leren van andere culturen. 'China is bijvoorbeeld veel verder dan wij op het gebied van E-culture dan Nederland.'

Henk Heikamp van het ministerie van OCW brengt nog in herinnering dat het oorspronkelijke doel van het NCAF en DCC niet meer of minder was dan het geven van een impuls aan de culturele relatie tussen Nederland en China. Die doelstelling is zeker behaald, denkt hij, maar dat wil niet zeggen dat het eind van DCC en NCAF het einde is van de relatie. 'Er moet een plek zijn waar mensen, organisatoren, kunstenaars, bijeen kunnen komen als ze iets willen weten of op zoek zijn naar contactpersonen. Een website is een goede stap.' Volgens Leemhuis is bij de 'erfenis' van het NCAF en DCC een belangrijke rol weggelegd voor SICA, dat in ieder geval het platform zal gaan onderhouden.

Cees de Graaf bevestigt dat SICA door zal gaan met het opzetten en onderhouden van een website, maar dat SICA ook een soort 'matchmakers functie' wil gaan vervullen voor iedereen die op het gebied van kunst en cultuur iets wil met China. 'Hoe we dat precies gaan doen, moet nog uitgewerkt worden. Dat hangt ook erg af van heel praktische dingen, zoals geld. Als er geen geld beschikbaar komt, wordt het erg moeilijk om dit door te zetten.'

Pröpper sluit de tweede panelronde af met de mededeling dat hij, naar Chinees gebruik, enkele cadeautjes heeft voor de Chinese gasten. De aanwezige gasten uit China krijgen van hem een mooie collectie met Nederlandse poëzie vertaald in het Chinees.

Slotwoord

Als laatste onderdeel van de middag, is er een kort evaluerend interview met Martijn Sanders, directeur NCAF. Van der Linden vraagt hem naar zijn gevoelens, op deze conferentie die toch als een soort afsluiting van een periode moet voelen. Sanders vertelt 'extreem blij' te zijn met het team dat de NCAF heeft gevormd, met SICA en met Machtelt Schelling van het consulaat, die heeft gefungeerd als een soort 'Chinese ANWB'. Extra dank is hij verschuldigd aan Ellen Adriaanssen (NCAF) die vanaf het begin de activiteiten van de NCAF heeft gecoördineerd.

'Er is in vier jaar veel opgebouwd', concludeert Sanders tot slot. 'Daar moeten we op verder bouwen. De website moet onderhouden worden en gevoed worden met nieuwe informatie, er zijn mensen nodig om netwerken te onderhouden en om ideeën te laten stromen. Er is dus ook budget nodig om die dingen te kunnen doen. Dat budget zal slechts een fractie hoeven te zijn van wat het de afgelopen jaren was, maar er is wel iets nodig.'